

Makale Künyesi (Araştırma): Gelir, M. Z. (2020). Cicianne sözü hakkında. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*. 5 (1), 88-107.

CİCIANNE SÖZÜ HAKKINDA

M. Zeki GELİR¹

ÖZET

Cicianne ‘üvey anne’ ifadesi Türkçede yeni bir kullanımdır. Tahminen 20. yy.’ın başlarında ortaya çıkmıştır. İlk kaynaklar kelimenin anlamını ‘büyükanne’ olarak verirler. Görülebildiği kadarıyla sonradan buna ‘üvey anne’ anlamı eklenmiştir. İbaredeki *cici* kelimesi çocuk dilinden alınmış olup ‘güzel, şirin’ anlamındadır. Dolayısıyla *cicianne* ifadesi ‘güzel anne’ demektir ve bu, sevimlileştirme çabasının bir ürünüdür. Ancak, bu ibaredeki *cici* kelimesinin Türkçenin tarihi kaynaklarındaki *çiçe* ‘teyze, hala’ ile aynıyeti iddia edilmektedir. Bu görüşe göre *cicianne* kişinin öz annesi olmayıp anne yerinde olan kadın, anne yerinde olan teyze demektir. Oysa mevcut veriler değerlendirildiğinde *cicianne* kelimesindeki *cici* sözünün ‘güzel, sevimli’ olması gayet tabii ve hatta zorunlu görünmektedir. Üstelik *cicianne* ifadesinin yine ‘üvey anne’ anlamında ve harfiyen ‘güzel anne’ demek olan Fransızca *belle-mère*’den çeviri olması kuvvetli bir ihtimaldir. Türkçe-Fransızca dil ilişkileri göz önüne alındığında Türkçedeki pek çok örnekte olduğu gibi, bu ifade biçiminin de Fransızcadan çeviri olması son derece akla yatkındır.

Anahtar kelimeler: Cicianne, etimoloji, dil ilişkileri, akrabahk isimleri.

ON THE WORD CİCIANNE

ABSTRACT

The expression *cicianne* “stepmother” is a new use in Turkish. It appeared approximately in the early 20th century. The first sources give the meaning of the word as “grandmother”. As far as can be seen, the meaning of “stepmother” was added to this later. The word *cici* in phrase is taken from the baby talk and means “beautiful, cute”. So the expression *cicianne* means “beautiful mom” and this is a product of efforts to sweeten her up. But it is also claimed that the word *cici* in this phrase is the same as *çiçe* “aunt” in the historical sources of Turkish. According to this view, *cicianne* is not the mother of the person but the woman who is in mother’s position means the aunt who is in the mother’s place. When current data is evaluated, it is quite

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni. mzekigeligir@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4023-0033>

natural and compulsory that *cici* in the word *cicianne* means “beautiful, likable”. Moreover it is strongly possible that *cicianne* may be translated from *belle-mère*, literally which means “beautiful mom” in French. While considering relation between French and Turkish, as in many example, it is highly logical that this expression is translated from French too.

Keywords: Cicianne, etymology, language contacts, kinship names.

GİRİŞ

Türkçenin akrabalık adları konusunda zengin bir dil olduğu bilinen ve sıkça vurgulanan bir husustur. Aile kurumu ve akrabalık ilişkilerine atfedilen önemin sonucunda çeşitli kan ve sıhrîyet bağı durumları için farklı farklı kelimeler oluşturulmuştur. Türlü akrabalık ilişkilerinin adlandırılmasında Türkçenin öz kaynakları yanında yabancı dillerin kelimelerinden de yararlanılmış, onlar da Türkçenin kelime kadrosuna dâhil edilmiştir. Eskiden beri kullanılagelen kelimelerin yanı sıra bazen de toplum ve zihniyet yapısının değişimine koşut olarak birtakım adların kullanımı yadırganmaya başlayıp yerlerini daha mazbut olduğu düşünülen ifade biçimleri almıştır.

Türkçede eskiden beri kullanılan *üvey anne* ve *analık* sözlerinin yanına, belki de bu sözlerin nahoş imgesinden kaçınmak için, bir de *cicianne* sözü eklenmiştir. Üveyliğin rahatsız edici niteliğini bir dereceye kadar yumuşatmak amacıyla kullanıldığını düşündüğüm bu *cicianne* sözü -hiç değilse yazı dilinde- nispeten yeni bir kullanımdır. 20. yy.’dan eski tanığı mevcut değildir. İlk yer bulunduğu sözlüklerde de ‘üvey’ anlamı geçmemektedir. Kanaatime göre bu yapının “Türk malı” değil de ithal bir ürün olması kuvvetli bir olasılıktır.

Cicianne sözünde üveylik anlamı veren *cici* kelimesi ilk bakışta çocuk dilinden alınma bir kelime intibai vermektedir. Fakat bu yapı üzerine bir makale yazıp değişik verileri karşılaştırarak değerlendiren Engin Çetin’in ulaştığı sonuca göre *cici* kelimesi çocuk diliyle ilgili olmayıp tarihî bir Türkçe kelime olan *çiçe*, *çice* ile bağlantılıdır (2012, s. 64). Acaba burada gerçekten çocuk dili söz konusu olamaz mı? Veya *cici* kelimesi *çiçe* sözünden bağımsız bir birim olamaz mı?

Engin Çetin’in kelimenin geçtiği en eski kaynak olarak zikrettiği (2012, s. 64) *Kitâbü'l-İdrâk*'te *cicâ* “Çocuğun validesine hitap ederken seslendiği neda” olarak geçmektedir (Caferoğlu, 1931, s. 25). Çağataycada چچه *çiçe* Semerkant'ta “teyze” ve Harezmi'de “abla” anlamıyla kaydedilmiştir (Pavet de Courteille, 1870, s. 302). Bu Çağatayca veri, ufak bir yazım farkıyla, Zenker'in de aynen alıntılıdığı şekilde (*SL* kısaltması ile) *Senglâh*'ta geçmektedir: “چچه

çiçe dar samarkand ba ma'nā-yi 'amma va dar ḥ'ārazm hamşıra-yi buzurg" (1866, c.1 s. 350).² Buna karşılık Zenker, Doğu Türkçesi olduğunu belirterek, bir başka varyanta da yer vermektedir: حجة cice 'teyze, annenin kız kardeşi' (s. 378). Bunların dışında yine bir Kıpçakça sözlük olan *Kitab-i Mecmu-i Tercuman-i Türki ve Acemi ve Mugali*'de de mezkûr kelime geçmektedir: "çiçä (چچä): Hala, babanın kız kardeşi" (Houtsma, 1894, s. 72, metin 31; Toparlı vd. 2007, s. 51). Görüldüğü gibi bunlar Doğu Türkçesine ve Kıpçakçaya ait, çocuk dilinde "kadın akraba" anlamını ifade eden kararsız şekillerdir (چچä çiçä ~ چچä çiçe ~ چچä çiçe ~ حجة cice abla/teyze/hala/anne).

Kelimenin Anadolu Türkçesinde ilk kaydedildiği sözlük 1876 tarihli *Lehce-i Osmanî*'dir: "çiçe (چچä) is. Türki'de hala manasına, çiçe dahi denir" (2000, s. 98).³ Keza bu kelime daha sonra *Kamus-i Türki*'de de geçmektedir: "çiçe yahut cice is. T[ürki-yi] k[adim] Peder hemşiresi, hala. (Hatırda tutulması elzem metrukâtandır, zira 'hala' lafzı hem Türkçe değildir hem de Arabîde bizim kullandığımız manaya gelmeyip teyze demektir)" (2011, s. 526). Bu kayıtlara dayanarak Engin Çetin'in "A. Vefik Paşa'nın, *Lehce-i Osmanî* sinde sözcüğün varlığı, Ş. Sami'nin sözcük konusundaki tespitleri, çiçe sözcüğünün Osmanlıcada yaşadığını ancak, 19. yy. ile birlikte yerini aslında anlamca farklı olan Arapça hala sözüne bırakarak kaybolmaya başladığını göstermektedir (2012, s. 65-66)" şeklindeki ifadesi kanaatimce pek isabetli değildir, çünkü *Lehce-i Osmanî* öncesinde Türkiye Türkçesinde çiçe ~ cice "abla / hala / teyze / anne" gibi bir kelime tespit edilmemiştir. 1866 tarihli Zenker'in *Handwörterbuch*'unda ise kelimenin Türkiye Türkçesine değil Çağataycaya (t o kısaltmasıyla = *turc-oriental*) aidiyeti peşinen belirtilmiştir. *Kamus-i Türki*'ye gelince, kelimenin Türkçede kullanılmadığını zaten kabul etmiş ("metrukâtandır") ama birçok veriyi aldığı *Lehce-i Osmanî*'den bu kelimeyi de alarak kullanımını teşvik etmiştir. Eski sözlükçülerin çoğu defa birbirlerinin malzemesini esaslı bir incelemeye tabi tutmaksızın aynen alıp kendi eserlerinde kullanmaları nadir görülen bir vaka değildir ve oldukça bol örnekleri vardır. Bu örneklerden iki tanesi üzerinde ayrıntılı bilgi vermek yerindedir:

² Kelime, Pavet de Courteille'de "teyze" (Fr. *tante maternelle*) şeklinde açıklanırken Zenker'in alıntıladığı Farsça ibarede عمة 'amma "hala" (< Ar. عمة 'amma(t), a.a.) olarak geçmektedir (Steingass, 1975, s. 868; Wehr, 1985, s. 876).

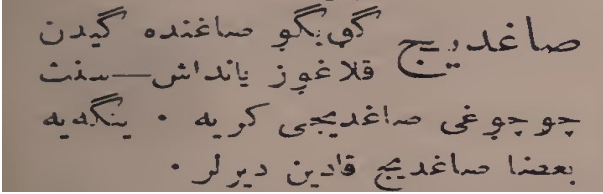
³ Bianchi ve Kieffer'in 1850 tarihli sözlüğü buna benzer bir kelimeyi "چچä cece p[ersan], Grand'mère [Nine]" şeklinde kaydetmektedir (s. 603). Her ne kadar kelimenin Farsça olduğu belirtilse de Farsça sözlüklerde bu veya benzeri bir kelimeyi bulamadım. Kelime, Türkçenin ağzlarındaki şekillerle benzerlik göstermektedir. Bu şekiller için bk. aşağısı.

1) Günümüzde kullanılan *sayın* “muhterem” kelimesi aslında Çağatayca bir kelimedir (Sertkaya, 2010, s. 202-203). Çağataycada ساین *sayin* “iyi, seçkin” gibi anlamlara gelmektedir ve Moğolcadan alıntılanmıştır (Pavet de Corteille, 1870, s. 347; Doerfer, 1963, c.1 no: 248; Lessing, 2003, c.2 s. 1026). Kelimenin morfolojik çözümlemesine gelince, “Türkçe *sag* isminin *-in* Moğolca ekini alarak *sag-in* > *sayin* şeklinde Moğolcalaşan ve İlhanlılar devrinden sonra Türkçeye geçen tarihi bir Moğolca kelimedir.” (Sertkaya, s. 2010, 203). Sayın Sertkaya’nın da belirttiği üzere *sayin* kelimesi birçok tarihi Moğolca kaynaktan görülmektedir: *Moğolların Gizli Tarihi*’nde “*sayin* iyi [gut], güzel [schön]” (Haenisch, 1939, s. 133); *Mukaddimetü’l-edebe*’te “Moğ. ساین *sain* = Tü. ياقشى *yahşı* ‘iyi, güzel’ [хороший]” (Poppe, 1938, s. 315); *Kitab-i Mecmu-i Tercuman-i Türki ve Acemi ve Mugali*’de “ساین *sayin* ‘iyi’ [gut]” (Poppe, 1928, s. 57); *Rasüled Hexaglot*’ta “ساین *sain* ‘iyi, güzel’” (Golden, 2000, s. 261). Kelimenin Türkiye Türkçesine yerleşmesinde Ahmet Vefik Paşa’nın sözlüğü rol oynamıştır. Ahmet Vefik Paşa, bahse konu kelimenin Türkçe *say-* “hürmet etmek” fiilinden türemiş olduğunu zannedip onu *Lehce-i Osmani*’ye dâhil etmiş ve kendince şöyle anlamlandırmıştır: “**sayın** (ساین) Sayılır, hürmetli, mümtaz, seçme. *Batu Sayın Han ibn-i Tul ibn-i Cengiz*” (2000, s. 336). Bu maddeyi 1890’da Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*’una aktarmıştır: “ساین *sayın*, a. 1. That is counted, accounted, esteemed, excellent, superior. 2. A proper name of men; especially a title of Balu,⁴ grandson of Jengiz Khan” (2015, s. 1033). Ve nihayet *Kamus-i Türki*’de bu veriyi, Redhouse gibi, *Lehce-i Osmani*’den almıştır: “ساین («saymak»)tan. Ç[ığatayca]. ساین Seçme, güzide, müntehap, mümtaz” (Şemseddin Sami, 2011, s. 816). Bildiğim kadarıyla dil devrimi sonrası “muhterem” kelimesinin yerine konulan bu *sayın* kelimesinin Moğolca kökenine ilk işaret eden kişi, 1955 yılında yazdığı bir makaleyle, Clauson’dur: “**Kurultay** ve **sayın** gibi çok sayıda başka gerçek Moğolca kelimeler aynı yolla Cumhuriyet Dönemi Türkçesinde yer bulmuştur.” (2017, s. 276). Görüldüğü gibi sözlükçüler kendilerinden önceki çalışmaların malzemelerini halk arasında kullanılmasına bakmaksızın birbirlerinden nakletmişlerdir.

2) Başka bir örnek olarak *kirve* kelimesini verebilirim. *Lehce-i Osmani*’nin Recep Toparlı edisyonunda *kereye* kelimesi için *sağdıç* maddesine göndermede bulunulmuştur (2000, s. 229). *Sağdıç* maddesinde ise “**sünnet çocuğu sağdıç** kirve” şeklinde bir açıklama

⁴ Matbaa hatası sonucu Batu’nun ismi Balu olarak yazılmış olmalıdır. Dedesi Cengiz Han’ın kendisine *sayın* ‘iyi’ lakabını verdiği ve halkına ve tüccarlara çok iyi davrandığı, bundan dolayı da halkın kendisine ‘iyi yürekli han’ anlamında Sayın Han dediği rivayet edilir (Kafalı, 1992, c. 5 s. 208-209).

vardır (2000, s. 326). Aynı kelimenin iki farklı maddede okunusunda bir tutarsızlık var. *Kereye* mi *kirye* mi? Yoksa doğru olması gerektiği tahmin edilen *kirve* mi? Buna tam olarak karar verebilmek için sözlüğün orijinal şekline başvurmak gerekir. *Lehce-i Osmani*'nin orijinal nüshasına bakıldığında, Ahmet Vefik Paşa'nın ilgili maddeyi yazış tarzı şöyledir: “KRYH (كريه) fethateyn iledir sağdıç” (1876, c. 2 s. 1002). Paşa'nın “fethateyn iledir” açıklaması mucibince kelimenin *kereye* (*kerye?*) olması lazımdır.⁵ *Sağdıç* maddesindeki açıklama ise şu şekildedir:

“Sağdıç Güveyi [güyeğü] sağında giden kılavuz, yandaş.
Sünnet **çocuğu** sağdıci کریه KRYH”
(<https://lehcei.cagdasozluk.com/osmanlica-turkce-sozluk-madde-6196.html> 08.03.2020).⁶

Kelime, iki farklı maddede aynı imla ile yazıldığına göre bir matbaa/yazılış hatasından söz edilmese gerek. 1890'da Redhouse da *kerye* maddesini Ahmet Vefik Paşa'dan aynen alır: “*kerye*, A kind of godfather who holds a boy during his circumcision; also a companion who keeps at the side of the boy during the circumcision ceremonies.” (s. 1543). *Kamus-ı Türki* de Redhouse gibi kelimeyi “*kerye*, sağdıç” şeklinde harekelendirip açıklar (s. 1162). Ama aslında böyle bir kelime (varyant) yok ve hiçbir zaman da var olmadı! Bu tam anlamıyla bir “hayalet/gölge kelime”dir (ghost word). *Derleme Sözlüğü*'nde **kereye* ~ *kerye* ~ *kirye* gibi bir şekil bulunmuyor. Belli ki Ahmet Vefik Paşa tarafından bir yanlış derleme/işitme (yazım?) söz konusudur. Takipçileri de tahkik etmeksizin sözlüklerinde bu kelimeye yer vermişlerdir. Tıpkı Clauson'un bu “hayalet” veya “gölge kelimeler”in serüvenini tarif ettiği gibi: “tecrübeler göstermektedir ki gölge bir kelime bir sözlüğe girildiğinde bunu takiben başka sözlüklerde de tekrar

⁵ “**fethateyn** (a. i. c.) : müteâkip iki harfin fethasiyle (okunan kelime) : [faraza, feveran. gibi]” (Devellioğlu, F. 2010, s. 301)

⁶ Verilen bu bağlantı *Lehce-i Osmani*'nin H. 1306'daki (=1888-1889) ikinci baskısındaki maddeyi göstermektedir. Bu maddenin ilk baskıdan tek farkı, *g* sesini belirtmek için *kef*'in üzerine üç nokta koymak yerine yatay çizgi çekilmesi olmuştur. İlk baskı için bk. 1876, s. 695.

edilebilmektedirler.⁷ Bu gölge kelimeler tespit edilip gerçek kimlikleri ortaya çıkarılana kadar gelecekteki Türkçe etimologlarını yanlış yönlendirmek üzere var olmaya devam edeceklerdir.” (2017, s. 274). Kelime, ilginçtir, daha sonra silinmişçesine sözlüklerden kaybolur. Muhtemelen bu “tuhaf ve pek bilinmeyen kelime” sonraki sözlükçülerin dikkatini çekmemiş. Ta ki Türk Dil Kurumu’nun 1969’daki *Türkçe Sözlük*’ün 5. baskısına kadar ve bu sefer *kerye*, “kirve” urbasına bürünür: “**kirve**, Sünnet olan çocuğun elini veya kolunu tutan ve çocuk üzerinde baba hakkı taşıyan kimse.” (1969, s. 454). Bununla beraber kelime, metatezli olarak, bazı folklor çalışmalarında daha önceden kaydedilmiştir: “Yürüklerde sünnet derneğinde cenup şehirlerinde olduğu gibi Arap âdetlerinden bulunan (Kivre) tutma âdeti yoktur.” (Ali Rıza, 1932, c. 2 s. 68). Kelime, Dankoff tarafından Ermenice (yerel/ağızlara ait bir biçim) *k’awor* olarak gösterilmiş ve Ermeniceden Kürtçeye de geçtiği izhar edilmiştir (1995, s. 79). Hasan Eren de bu bilgiye dayanarak sözlüğünde kelimeyi Ermenice saymıştır (1999, s. 246). Fakat kelimenin Ermenice asıllı olup oradan Kürtçeye geçtiği iddiası Ermeni araştırmacılar tarafından “kabul edilemez” bulunmuştur. Prof. Dr. Garnik Asatrian’a göre: “The derivation of Kurdish **k’irva** (**k’iriv(a)**) ‘godfather’ from Arm. **k’awor** suggested by Hr. Acharian and maintained by R. Dankoff, is quite unacceptable. The Kurdish form belongs to the group of New Iranian terms denoting ‘friend, godbrother’, as a certain social institution (cf. **karib**, **kerib**, **kariv**, etc.). It goes back, probably, to Arab. **qarib**.” (Asatrian, 1999/2000, s. 427). Bu durumda kelimenin kökeni için işaret edilen Kürtçenin söz varlığına bakmak gerekmektedir. Kürtçe kelime 18. yy’da *kerib* şekliyle ve “vaftiz babası” anlamında geçiyor: “**Patrino-** karib” (Garzoni, 1787, s. 206). Hicri 1274 (Miladi 1858-59) yılında Ayrı bir âlimin Kürtlere dair Kürtçe olarak yazdığı bir kitapçıkta kelime *kiriv* ~ *kiriva* olarak geçmektedir. İlgili bölüme göre:

Ve Kürtler kirvelik düğünü yapar ve birbirleriyle kirve olurlar. O da âdet şöyledir: Birisi bir adamı kendine kirve yapmayı dilediği zaman, eğer her iki kişi üst tabakadan ise, bir atı getirip süsler, koşum ve takımlarıyla kirvem olacak adamın evine yollar. O da kabul edip atı getirene bir bahşiş verir ve ‘evet, kirve olurum’ diye cevap verir. Ve eğer kirvelik eden her iki kişi orta veyahut alt tabakadan ise o da

⁷ Öyle ki, 19. yy’daki bu hata 21. yy’daki sözlüklere bile girmiştir: “**Kereye** [i.] Sağdıç” (Doğan, 2008, s. 943). Bu maddenin kaynağı doğrudan *Lehce-i Osmani* olmalıdır. Çünkü Ahmet Vefik Paşa kelimenin “fethateyn ile” okunması gerektiğini yazmıştır. Oysa Redhouse ve Şemseddin Sami kelimenin *kerye* olarak okunacağını belirtmişlerdir.

bir koçu süsleyip kirvenin evine gönderir. Böylece kirve olurlar⁸ (Mela Mahmûdê Bayezid, 1963, s. 157-158).

Çağdaş Kürtçe sözlüklerde kelimenin açıklaması ise şöyle verilmiş: “*kirîb* ~ *kirîv* ~ *kirîva* 1. Kirve 2. Vaftiz babası 3. Arkadaş” (Kurdo, 1960, s. 441; Farqîni, 2005, s. 1030). Kürtçe kelimenin nihai kökenine dair Asatrian’ın ileri sürdüğü görüş gerçeğe çok yakın olmakla birlikte tam adresi Nişanyan vermektedir: “*Kürd kirîv vok. kirîvo* çocuğu sünnet ettiren ve yaşam boyu sahip çıkan kişi ~ *Sürîy karîvō* ܟܪܝܘܘܝܐ yakın kişi, akraba, vaftiz babası ≈ *Ar karîb* yakın kişi, akraba” (<https://nisanyansozluk.com/?k=kirve>, 08.03.2020).

Özcesi, *Lehce-i Osmanî* öncesinde Türkiye Türkçesi yazı dilinde *çiçe* diye bir kelime yoktur ve Ahmet Vefik Paşa bu kelimeyi Türkiye Türkçesinin ağızlarından değil Çağataycadan almıştır. Kaldı ki sözlüklerin şahitliği doğrultusunda Çağatayca ve Kıpçakçada da *çiçe* kelimesinin sınırlı bir kullanımı olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber, ağızlarda yukarıdaki Kıpçakça ve Çağatayca şekillerle anlamca uyumlu bazı kelimeler vardır. Türkiye’deki ilk derleme faaliyeti olan *Anadilden Derlemeler*’de *cici* kelimesi şöyle açıklanmıştır: “(Konya, Göksün) Amuce veya dayı haremî, yenge (Konya), amca karısı (Göksün)” ve “*cice* hemşire (Taşköprü); teyze, abla (Çangın, Konya) büyük hemşire (İlgaz, Çangırı)” (Hamit Zübeyr ve İshak Refet, 1932, s. 56-57). *Derleme Sözlüğü*’de “*cice* 1. Ablâ 2. (*cice* ~ *cica* ~ *cicana* ~ *cicinene*) Büyük anne 3. (*cice* ~ *cici*) Hala 4. (*cice* ~ *cici*) Teyze 5. Görümce” gibi anlamlarla kayıtlıdır (1993, c. 3 s. 957). Bu kelimelerin Kıpçakça ve Çağatayca ile bağlantısı ne olursa olsun, kanımca, *cici* “güzel, şirin” kelimesi onlardan ayrıdır. Aralarındaki en temel fark ise bu kelimeler “kadın akraba” anlamıyla isim olarak kullanılıyorken *cici* kelimesinin ise sıfat (ve tabiatıyla adlaşmış sıfat) olarak kullanılmasıdır.

Bir an için iddia edildiği gibi *cicianne* kelimesindeki ilk unsuru çocuk dilinden alınma bir sıfat değil de *çiçe* “hala/teyze” olarak kabul etmek bile yine bir sorun vardır. Çünkü Türkçede *ana atası / ata atası; kart ata* (Tatarca, Nogayca vs.), *ana baba* (< *ananın babası* Azerice), *ağababa* “dede”; *anneanne* (< *anne annesi*) “nine”; *abica, amuca, amca* (< **aba eçe-si* “babanın ağabeyi”), *kiçiç*

⁸ Harfiyen: *Û Ekrad daweta kirıvayî dîkin û dibin kirîvêd yekûdû. Ew jî adet wisan wekû yek mirad dîkitin ku mirofêkî jî boyî xwe bikîtin kirîva, eger ew her du mirof jora jorin e tinin berê hespekî dixemilîne bi rext û taxûm verêdikite mala wî mirofê ku bilanî bibite kirîvê min. Ew jî qebûl dîkitin û beşşîşekê didine wî mirofê ku hesp birine û cewabê dide ku belê ez dê bibime kirîv. Û eger ew her du mirofêd ku kirıvayî dîkin jî qismê ewset û yaxûd edna ne ew jî beranekî dixemilînin û dişînin mala kirîv. İcarê ew dibine kirîv.*

ata “amca”; ana karındaşı “dayı”; teyze (< *tay-tayı eze-si “dayı ablası”) örneklerinde görüldüğü biçimde, kelime grubu meydana getiren unsurlardan ilki ya ismi niteleyen bir sıfat ya da iyeliği gösteren bir isimdir (Li, 1999, s. 87; 91; 98; 128; 131; Tekin, 1960, s. 288-294). Çiçe “teyze/hala” kelimesi sıfat/niteleyici değildir. *Çiçe ana “teyze/hala anne” (teyzenin/halanın annesi?) biçimindeki bir isim tamlaması ise istendik anlamı vermemektedir.

Bence Türkçedeki *cicianne* ifadesindeki *cici*'nin hece tekrarı ile oluşmuş ve çocuk diline ait bir kelime olduğu şüphe götürmez. *Cici* sözü Eski Anadolu Türkçesinden itibaren kaydedilmiştir. *Dede Korkut Kitabı*'ndaki *Kanlı Koca oğlu Kan Turalı Destanı*'nda kelime şöyle geçmektedir: “Pes varasın, bir cici bici Türkman kızını alasın” (Tarama Sözlüğü, 1995, c. 2, s. 773; Tezcan-Boeschoten, 2001, s. 124). Cümleden de anlaşıldığı gibi kelimenin anlamı “cici, süs, süslü, cici bici”dir (Ergin, 1964, s. 176). 20. yy'a kadar da anlam bu veya buna yakındır. Birkaç Osmanlıca sözlükte kelimenin açıklaması şöyle yapılmıştır:

1680 *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicea-Persice*'ya göre: “[İt.] Bagatalle, cosette da trattener i bambi” yani “çocuk oyalayacak küçük şeyler, ıvır zıvır”; “[Fr.] Amusens d'enfans” yani “çocuk oyuncakları” (Meninski, 2000, c. 1 s. 1698).

1866 *Türkisch-Arabisch-Persisch Handwörterbuch*'ta: “ججی CICI Sbst. jouet d'enfant | hübsches Kinderspielzeug” yani “(güzel) çocuk oyuncakları” ve “ميجلى جيجلى CICILI MICILI joli | hübsches, niedlich” yani “sevimli, hoş, şirin” (Zenker, c. 1 s. 378).

1876 *Lehce-i Osmanî*'ye göre: “cici (ججی) sf. Çocuk tabiri, parlak, güzel, cici bebek çocuk gibi hoppa, cici bici telli pullu şeyler. Hiffet şiarı elbise” (Ahmet Vefik Paşa, 2000, s. 79).

1900 *Kamus-i Türki*'de: “cici (ججی) (Çocuk lisanında) İyi, güzel, makbul, kaka mukabili: cici bebek, kaka bebek. Çocuk aldatacak kıymetsiz ve şatafatlı süs: cici bici” (Şemseddin Sami, 2011, s. 490).

Harf değişikliğinden sonra yayımlanan ilk Türkçe sözlükte:

1930 *Yeni Türk Lügati*: “Cici [s] İyi, güzel, makbul. [i] Kıymetsiz, şatafatlı süs.” (İbrahim Alâettin, s. 132).

Bazı Türk dillerinde de Türkçe *cici* ‘güzel’ kelimesiyle aynı veya ses ve anlamca yakın sayılabilecek birtakım kelimeler vardır. Özbekçe: “jajji [cacci] a ufak, minik, küçücük (çocuk), çıtı pıtı (kız)” [tiny, diminutive, rather small (children), petite (girls)] (Butayev ve Irisqulov, 2008, s. 620); Halaçça: “cici yeni güzel giysi (çocuk

dilinde)” [neue schöne Kleidung (Kinderwort] (Doerfer ve Tezcan, 1980, s. 143). Ve tabii ki Azerice: “**cici**: *is. uşfaq dilinə məxsus söz*]. Uşağın xoşuna gələn şey. *Ana sənə cici gətirib.*” (Orucov, 2006, c. 1 s. 416).⁹

Azericede *cici* ‘hoş, sevimli’ kelimesiyle eş sesli bir başka söz de kullanılmaktadır: “**cici**: *is. Bəzi yerlərdə nəvazişlə anaya deyilir. Bunlar məgər təzə sözdür? Bunu cicim də bilir.*“ Mol. Nəsr.” *Bir də bilirsən nə var, Güldənə, hamar yolla getməyə nə var, cicim də gedər. Ə.Vəliyev.*” (Orucov, 2006, c. 1 s. 416). *Cici* ‘güzel, hoş’ kelimesinin bir akrabalık terimiyle kullanılması Azericede söz konusu değildir. Ancak eş seslisi olan ‘anne’ anlamındaki *cici* bir ikilemede yaygın olarak kullanılır: “**cici-bacı**: Bir-birinə çox yaxınolan rəfiqələr haqqında. *Bu qızlar lap cicibacıdırlar. Cici-bacı olmaq bir-birilə çox yaxın olmaq, ana-bacı kimi olmaq.*” (2006, c.1 s. 416).¹⁰ Yakın anlamlı iki kelimeyle oluşturulmuş ve mana olarak Türkçedeki *cancığer* sözüyle karşılanabilecek bu yapıdaki *cici* kelimesinin tarihî Kıpçakça/Çağatayca kaynaklarla Anadolu ağızlarında kullanılan benzer şekillerle ilgisi de aslında oldukça müphemdir. Zikredilen şekillerin birbiriyle bağlantılı olması mümkün olabileceği gibi, birbirinden müstakil, çocuk dilinde hece tekrarına dayalı olarak teşekkül etmiş olmaları da pekâlâ olasılık dâhilindedir. Krş. Az. *bibi* ‘hala’ (Orucov, 2006, c. 1 s. 295); TTü. *mama* ‘hala’; *tete* ‘1. TeYZe 2. Hala 3. Babaanne” (Derleme Sözlüğü, 1993, c. 9 s. 3114; c.10 s. 3898); Far. *māmā* ‘anne’ (Steingass, 1975, s. 1144); Fr. “**maman** *diş.* 1. (Çocuk dilinde) Anne, ana 2. Hanım, hanımefendi”; “**tata** *diş.* (Çocuk dilinde) Hala; teYZe” (Saraç, 1985, s. 863; 1328).

Yukarıdaki verilerin hemen hepsi *cici* ‘güzel, hoş’ kelimesinin çocuk diline ait olduğunu onaylamıştır. *Cicianne* ifadesi de bana göre ‘güzel anne’ demektir. Tarihî açıdan bakıldığında ise *cicianne* kullanımının 20. yy.’da belirdiği görülmektedir. Tietze 1933’te *cicianne* ibaresinin geçtiği bir cümleyi, lügatinde tanık olarak göstermiştir: “*cicianne* ‘(çocuğun) gerçek annesi olmayıp annesi rolünde bulunan kadın (büyük anne, üvey anne ya da annesinin kuması)’: **Peşkirçibaşının küçük mahtumunun ciciannesiyim.* (S. M. Alus 1933p s. 20).” (2002, c. 1 s. 443). Cümleden çıkarılacağı üzere buradaki *cicianne* ifadesi üvey anne değil nine olsa gerektir. Bunu da

⁹ Ayrıca Az. “**çiçə** : *sif. Saf, təmiz, qəşəng (uşaq dilində).*” (Orucov, 2006, c. 1 s. 481).

¹⁰ *cici* *bācī* kelimesi yakın tarihte Azericeden Farsçaya da geçmiştir: “*ها خاتم بين زياد صميميت، جانی جان* = Bayanlar arasındaki aşırı teklifsizlik, içli dışlılık” (<https://www.vajehyab.com/moein/%D8%AC%DB%8C+%D8%AC%DB%8C+%D8%A8%D8%A7%D8%AC%DB%8C.08.03.2020>)

1945 tarihli *Türkçe Sözlük* ispat etmektedir: “**Cici anne**, çocukların bâzı kere büyük annelerine veya o yaştaki yakın bir kadına verdikleri ad.” (1945, s. 105). *Cicianne* sözünün geçtiği, bu cümleyle aynı döneme ait ama birkaç yıl daha eski bir cümleyi de İlhan Ayverdi’nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*’ü tanık olarak göstermiştir: “Cici anneme sordu: –Her şeyi tamam mı? –Tamamlandı efendim (Ahmed Râsim)” (<http://lugatim.com/s/cicianne>, 08.03.2020). Verilen bu tanık Ahmed Râsim’in 1927 yılında yayımlanmış *Falaka* adlı hatıra türündeki eserine aittir. Ahmed Râsim bu eserin birkaç yerinde *cicianne* sözünü kullanır. Burada ilk akla gelen soru bu ifadenin Anadolu ağzlarındaki *cice* ~ *cici* ‘büyükanne’ sözüyle bağlantısının olup olmadığıdır. Ahmed Râsim’in aynı eserdeki şu cümlesinden *cicianne* sözünün anlam ve yapısının ne olduğu gayet açık anlaşılmalıdır: “Gidiyoruz, nereye? Annemin efendilerinin konaklarına... Cicibabama, cicianneme el etek öpmeğe!” (Ahmed Râsim, 2006, s. 12). Buradaki *cicibaba* ifadesi, *cicianne* tabirindeki *cici* kelimesinin sıfat olduğunu ve Kıpçakça/Çağatayca veya ağzlardaki “kadın akraba” anlamındaki kelimelerden ayrı olduğunu kanıtlamaya yeter fikrindedim. Buna göre *cicianne* ve *cicibaba* ifadeleri, *hanımanne* ve *beybaba* gibi hitaplarla paralel bir yapı ve kullanıma sahiptir.

Dikkat çekici bir husus da ilk kaynakların *cicianne* için ‘üvey anne’ anlamını vermemiş olmalarıdır. Daha ilginç, ‘üvey anne’ anlamı *Türkçe Sözlük*’ün 1988 baskısında bile yoktur: “**cicianne** is. Bazı çocukların büyük annelerine veya o yaştaki kadın yakınlarına verdikleri ad” (1988, c.1 s. 258).¹¹ *Türkçe Sözlük*’ün 9. baskısına göre “**cicianne** is. 1. Bazı çocukların, büyük annelerine veya o yaştaki kadın yakınlarına verdikleri ad. 2. Üvey ana, üvey anne” (1998, c.1 s. 406). 11. baskıda ise, *cicianne* sözünden analogi yolu ile, bir başka kelime söz varlığına dâhil olmuştur: “**cicibaba** a. Üvey baba” (2011, s. 463).¹²

Cicianne deyiminin ‘analık’ anlamını kazanması konusunda benim fikrim Fransızcadan tercüme olduğudur. Bilindiği gibi Fransızcada üveylik ve sihri akrabalık *beau / belle* ‘güzel’ kelimesiyle ifade edilir:

¹¹ Gelgelelim *cicianne* tabiri, ‘üvey anne’ anlamında bildiğim kadarıyla en azından 1970’lerin başından beri kullanılmaktadır. “**cici anne**, dey. Bazı çocukların üvey veya büyük annelerine veya o yaştaki yakınlarından bir kadına verdikleri ad [İng. Grandmama, Fr. Belle-maman]” (Tuğlacı, P. 1979, c. 1 s. 405).

¹² Kelime, argoda başka anlamlarda ve daha eskiden zaten kullanılmıyordu: “**Cicibaba** (tr. ed.) ‘Hazret, reis’ gibi bir çeşit hitap şekli. *Bana bak cicibaba! bu gece Ahmet’e düşüyoruz.*” (Devellioğlu, 1980, s. 68).

beau-fils *er.* 1. Üvey oğul. 2. Damat (harf. cici/güzel oğul)

belle-fille *diş.* 1. Gelin. 2. Üvey kız (harf. cici/güzel kız)

beau-frère *er.* 1. Kayınbirader, kayın. 2. Enişte. 3. Bacanak (harf. cici/güzel kardeş)

belle-mère *diş.* 1. Kaynana, kayınvalide. 2. Üvey ana (harf. cici/güzel anne)

beau-père *er.* 1. Kaynata, kayınpeder. 2. Üvey baba (harf. cici/güzel baba)

belle-sœur *diş.* 1. Görümce. 2. Baldız. 3. Yenge. 4. Elti. (harf. cici/güzel baci) (Saraç, 1985, s. 147-149).

Fransızcanın uzun bir zaman hem doğuda hem de batıda etkili olduğu yakinen bilinmektedir.¹³ Yukarıdaki örneklerdeki sıhrî akrabalık anlamları Felemenkçeye aynen tercüme edilmiştir. Bunun için Fransızca *beau / belle* kelimesi gibi Felemenkçe *schoon* ‘güzel’ (=Alm. *schön*) kelimesi kullanılır:

schoonbroer veya **schoonbroeder** 1. Enişte, kız kardeşin eşi 2. Kayınbirader, kadın veya erkeğe nispetle eşinin erkek kardeşi 3. Bacanak (harf. cici kardeş)

schoondochter Gelin, oğlun karısı (harf. cici kız [evlat])

schoonmoeder Kayınvalide, kaynana (harf. cici anne)

schoonvader Kayınpeder, kaynata (harf. cici baba)

schoonzoon Damat, kızın kocası (harf. cici oğul)

schoonzus veya **schoonzuster** 1. Yenge, kardeşin karısı 2. Görümce 3. Baldız 4. Elti (harf. cici baci).

Bu tercüme şekillerin tarihi 15. yüzyılı buluyor ve başka bir Cermen dilinde örneği yoktur (etymologiebank.nl/trefwoord/schoon3, 08.03.2020).

Kimi Avrupa dillerinde de bazı akrabalık terimleri Fransızcadan çeviridir: Alm. Großvater ve Großmutter¹⁴ ve

¹³ Fransızcadan Almancaya anlam çevirileri için bk. Önen, 1955.

¹⁴ “*Großvater* mittelhochdeutsch grōzvater, Lehnübersetzung von französisch *grand-père*. *Großmutter* mittelhochdeutsch grōzmuoter, Lehnübersetzung von französisch *grand-mère*” (<https://www.duden.de/rechtschreibung/Groszvater> ; <https://www.duden.de/rechtschreibung/Groszmutter> 08.03.2020) . Şu da var ki

İng. grandfather ve grandmother¹⁵ gibi ifadeler de Fransızca grand-mère ve grand-père ibarelerinden tercüme kabul edilir¹⁶.

Türkçe özelinde konuşulacak olursa Fransızcadan çeviri kelimeler hatırı sayılır bir yekûn tutmaktadır. Bu, Fransızcanın Türk modernleşmesinin kilit lisanı olmasının doğal sonucudur. Kanaatime göre eskiden ‘nine ve o yaştaki kadınlar’ için kullanılan *cicianne* sözü daha sonra Fransızca *belle-mère* kelimesinden ilhamla ‘üvey anne’ anlamını kazanmıştır. Türkçedeki mevcut bazı kelimelerin Fransızca etkisiyle yeni anlamlar kazanması bilinegelen bir durumdur. Örneğin 1876 tarihli *Lehce-i Osmanî*’de “meşgul etme, işgal için oyalama, dikkati şaşırma” (2000, s. 675) biçiminde tanımlanan *işgal* kelimesinin Fransızca *occupation* ‘1. Meşguliyet, uğraş 2. İstila’ sözünün tesiriyle anlamı genişlemiştir. 1900 tarihli *Kamus-i Türkî* bu konuda uyarıda bulunur: “Fr. *Occupation militaire* tabirinin ‘işgal-i askeri’ diye tercümesi âdet olmuş ise de asla o manaya gelemeyeceğinden yerine ‘istila’ lügatının lüzum-i istimali ...” (Şemseddin Sami, 2011, s. 118). Aynı şekilde *masa* ‘üstünde yemek yemeye veya yazı yazmaya yarar mobilya’ kelimesinin anlamı da Fransızca *bureau* ‘1. Yazı masası 2. Yazı odası 3. Bölüm, departman’ kelimesinin anlamları göz önünde tutularak genişletilmiştir. Krş. *cinayet masası* = *cinayet büro amirliği*. Bir kısmı daha önceden Doğan Aksan (1961) tarafından incelenen bu çeviri unsurları, tespit edebildiğim başka örneklerle beraber, buraya aktarmak meramımın daha iyi anlaşılması için faydalı olabilir:

Almanca *grözmuoter* şekli Orta Yüksek Almanca döneminden beri (1350) kayıtlıdır. Keza, Geç Orta Yüksek Almanda *grözvater* (1400) biçimi belgeli iken Fransızca şekiller 16. yy’da tespit edilmiştir. Dolayısıyla Almanca biçimlerin Fransızcadan müstakil olduğu düşünülebilir (<https://www.dwds.de/wb/Gro%C3%9Fvater> 08.03.2020).

¹⁵ *grandfather* early 15c., from grand- + father (n.), probably on analogy of French grand-père.” ve *grandmother* early 15c., from grand- + mother (n.1), probably on analogy of French grand-mère (https://www.etymonline.com/word/grandfather#etymonline_v_11900; https://www.etymonline.com/word/grandmother#etymonline_v_11900 08.03.2020).

¹⁶ Türkçe *büyükbaba* ve *büyükanne* ifadeleri Fransızca etkisinden uzaktır. Tarihi Türkçe kaynaklarda *uluğ ata* / *uluğ ana* kelimeleri mevcuttur. Bunlar günümüzdeki bazı Türk dillerindeki *ullı ata* (Özbekçe ağızları), *olatay* (Başkurtça) / *ullı ana* gibi şekillere tekabül eder (Li, 1999, s. 94-95; s. 103-104). Dahası “*ayeuil* [*aiœul*] *dédè*. büyük baba. büyük pèdèr; *ayeuile* [*aiœuile*] büyük ana. büyük validè” (Viguiet, M. 1790, s. 361). Bu ifade biçimi tarihi Moğolca sözlüklerde de vardır: *Yeke ecege* (harfiyen ‘büyük baba’) ‘dede’ (Poppe, 1928, s. 78).

Âdem elması ‘Erkeklerde gırtlaktaki çıkıntı’ = Fr. *pomme d’Adam*

balayı ‘Evliliğin ilk zamanları’ = Fr. *lune de miel*

darbe (-i hükûmet) ‘Hükümeti devirme’ = Fr. *coup d’état*¹⁷

defterikebir ‘Ana defter’ (muhasabe terimi) = Fr. *grand-livre*

değer yargısı, kıymet hükmü ‘Bir değerlendirme getiren yargı’ = Fr. *jugement de valeur*

efkârimumiye ‘Kamuoyu’ = Fr. *opinion publique*¹⁸

fikrisabit, sabit fikir ‘Saplantı’ = Fr. *idée fixe*

güzelavrat (otu) ‘Bilindik bitki’ = Fr. *belladone*¹⁹

hâletiruhiye, ruh hâli ‘Psikolojik durum’ = Fr. *état d’âme*

hissiselim ‘Sağduyu’ = Fr. *bon sens*

İngiliz anahtar ‘Çeneleri paralel olarak açılıp kapanan kısıkaç’ = Fr. *clef anglaise*

laf salatası ‘Boş, tutarsız sözler’ = Fr. *salade de mots*

noktainazar ‘Bakış açısı’ = Fr. *point de vue*

ölü mevsim, ölü sezon ‘İşin, hareketliliğin yavaşladığı dönem’ = Fr. *morte saison*

¹⁷ 1891’de yayımlanan Tinghir ve Sinapian’ın *Istılahat Lügati*’nde, muhtemelen sansür yüzünden, Fransızca *coup d’état* ibaresinin Türkçe karşılığı yazılmamıştır (c.1 s. 161). Diran Kélékian’ın *Dictionnaire Français-Turc* adlı sözlüğünde Fransızca kelime, *darbe-i istibdad* ile karşılanmıştır (1911, s. 784). Curzio Malaparte’nin meşhur eseri *Technique du coup d’état*’nın 1963’te Türkçeye *Darbe-i Hükümet Sanatı* diye çevrildiğini de hatırlatayım. Fransızca kelime, Farsçaya کودتا *kūdatā* olarak geçmiştir (Rubinçik, 1985, c.2 s. 357).

¹⁸ Kelime ilk kez İbrahim Şinasi’nin (ö. 1871) *Tasvir-i Efkâr*’daki makalelerinde geçmektedir. Maalesef bu makalelere ulaşamadığım için tam kaynak veremiyorum. Zenker’in 1876’da yayımlanan sözlüğünün ikinci cildinde de kelime kayıtlıdır: “عموميّة افكار *la voix publique* / die öffentliche Meinung” (c.2 s. 638). Dolayısıyla Aksan’ın “ilk olarak Tıngır [1891] sözlüğünde Fr. siyle birlikte görülüyor” tespiti doğru değildir (1961, s. 218).

¹⁹ *Lehce-i Osmanî*’de *güzel hatun* olarak da geçen kelime Fransızcadan bir başka çeviridir (Aksan, 1961, s. 217): “Bir nev kan kurutan lüffah, atropa, suyundan güzellik yapılıır” (Ahmet Vefik Paşa, c. 2 s. 1066). Toparlı’nın çalışmasında *atropa* kelimesi yanlış olarak *atrüya* okunmuştur (2000, s. 170). Harfin iki noktalı (= y) değil üç noktalı olduğu (= p) açıkça görülmektedir. Krş. Latince *Atropa belladonna* ‘güzelavrat otu’ (Baytop, 2007, s. 127).

randevuhane, randevuevi ‘Fuhuş mekânı’ = Fr. *maison de rendez-vous*

sahneye koymak ‘Oynamak, sahnelemek’ = Fr. *mettre en scène*

umumhane ‘Genelev’ = Fr. *maison publique*²⁰

yüznumara ‘Tuvalet’ = Fr. *numéro cent*²¹

Bu çeviri unsurlar başlı başına bir tetkike konu olacak denli çoktur.²² Bundan ötürü Türkçe *cicianne* ifadesi de pekâlâ Fransızca *belle-mère*’den çeviri olabilir. Çünkü A) Başka bir Türk dilinde ‘üvey anne’ anlamında benzer bir yapı bulunmuyor B) Ve bundan daha önemlisi Türkçede eski tanıklarına denk gelinmiyor. Öyle ki bu yapı standart yazı dilinde ilk defa görünmeye başladığı zaman bile *üvey anne* değil *büyükanne* anlamında kullanılmıştır. Bu sebeple çok daha erken bir uyarılma ile karşı karşıya olunması muhtemeldir.

Buraya kadarki kelimenin oluşumuna/anlam genişlemesine dair ileri sürdüğüm fikirler, çok kuvvetli bir ihtimal olarak durmaktadır. Ne var ki *cicianne* tabirinin Fransızcadan çeviri olduğuna dair görüşümün sıhhatinden kuşkuya düşüren kanıtlar da ileri sürülebilir. İddiamın kesinliği önündeki en ciddi engel *cicianne* ‘analık’ sözünün halk ağızlarında mevcut olmasıdır: “**ciciana** Üvey anne” (Darıveren *Acıpayam - Denizli; - Yozgat)” (Derleme Sözlüğü, 1993, c. 3 s. 958).²³ Bu durum karşısında *Derleme Sözlüğü*’ndeki malzemenin

²⁰ Tinghir ve Sinapian’ın *Istilahat Lügati*’nde: “**Maison publique** ” عمومخانه (1892, c. 2 s. 87). Aynı yapıdaki İng. *public house* ise ‘meyhane’ anlamındadır. Ayrıca Alm. “*ein öffentliches Haus genelev*”(Önen ve Şanbey, 1993, c. 2 s. 740).

²¹ Hakeza Felemenkçe *nummer honderd* “tuvalet” de Fransızcadan tercümedir (<https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/honderd#.XkA6fU8zbed>, 08.03.2020). Bu adlandırmanın gerekçesi olarak otel, pansiyon gibi toplu kalınan yerlerde tuvaletin, normal odalardan ayırt edilebilmesi için, 100 veya 00 biçiminde işaretlenmesi olduğu belirtilir (<https://www.cnrtl.fr/definition/cent>, 08.03.2020). Almandaca *Null-Null* (sıfır-sıfır) da ayakyolu anlamında kullanılır (https://www.duden.de/rechtschreibung/Null_Null, 08.03.2020).

²² Kimi edebiyatçıların kelime hazinesinin incelenmesi, henüz genel kullanıma girmemiş başka örnekleri de ortaya çıkaracaktır. Örneğin Necip Fazıl Kısakürek’in yazılarında sıkça geçen *müdür fikir* deymi Fransızca *idée directrice* (harfîyen ‘yönetici fikir’) ‘ana fikir’ ibaresinden tercümedir: “Sizin en zayıf tarafınız, başta müdür fikre malik olmamak” (Doğan, 2008, s. 1188).

²³ Bundan başka *ciciana* Saray-Denizli’de “yenge” anlamına da geliyormuş. Ayrıca *cicana* “büyükanne (İnceköy *Çivril-Denizli.)” (Derleme Sözlüğü, 1993, c. 3, s. 957). Bu örneklerin Denizli’de yoğunlaşması dikkate değerdir.

niteliği hakkında sorular akla gelmektedir. Acaba *Derleme Sözlüğü* tamamen Türkçe ve Türkçeleşmiş (Arapça, Farsça, Rumca vs.) unsurlardan mı oluşmaktadır yoksa içinde bilgince bazı çeviriler ve özellikle Avrupa dillerinden yakın dönemde alınmış kelimeler olabilir mi? Bu maksatla *Derleme Sözlüğü*'ne bakıldığında aslında içinde bir hayli miktarda Fransızca alıntı kelime taşıdığı görülmektedir. Ayrıntıya inmeden birkaçını şöyle sıralayabilirim:

abacur (Denizli) 'elektrik' < Fr. *abat-jour* 'abajur'; *anor* ~ *anur* (Artvin, Bolu, Burdur, Erzurum, Sivas, Tokat) 'onur, kibir, haysiyet' < Fr. *honneur* veya İt. *onore* (a.a.); *çuhrut* (Yalova) 'lahana turşusu' < Fr. *choucroute* (a.a.); *dalya* (Aydın, Manisa, Balıkesir, Antalya, Kıbrıs) 'yıldız çiçeği' < Fr. *dahlia*²⁴ (a.a.); *forma* (Muğla) 'dalğaç elbisesi', < Fr. *uniforme* 'üniforma, özel elbise' (Kelimenin bu anlamı için bk. Şemseddin Sami, 2011, s. 1008); *fortman* (Artvin) 'para kesesi' < Fr. *porte-monnaie* (a.a.) (*Derleme Sözlüğü*, c. 1 s. 5, 281; c. 3, s. 1302; c. 4, s. 1346; c. 5 s. 1876; Tietze, 2002, c. 1 s. 70, 185, 539).

SONUÇ

1. *Cici* kelimesi çocuk diline ait ve Türkçede en az 15. yy.'dan itibaren "süs, süslü, şirin, çocuk oyuncuğu" anlamıyla kayıtlı bir kelimedir.

2. *Cicianne* deyimini de kuşkusuz "güzel anne" anlamında bir örtmececiir.

3. Bu deyimini Fransızca aynı anlamdaki *belle-mère* (veya *belle-maman*) ibaresinden çeviri olması muhtemeldir ancak, şüpheli yanları da vardır. Zira Türkçe ağzılara ait verilere göre bu şekildeki bir anlatım biçimi Fransızcadan bağımsız olarak Türkçede de türemiş olabilir.

²⁴ Meksika menşeli bitkiye "18. asırda yaşayan İsveçli botanikçi Anders Dahl'in şerefine bu isim verilmiştir." (Tietze, 2002, c. 1 s. 553). Kelime *Lehce-i Osmani*'de geçmektedir: "*dalya* (الدالي) Yıldız çiçeği" (1876, c. 1 s. 563).

KISALTMALAR

a.a.	:	aynı anlamda
Alm.	:	Almanca
Az.	:	Azerice
Far.	:	Farsça
Fr.	:	Fransızca
İng.	:	İngilizce
İt.	:	İtalyanca
krş.	:	karşılaştırınız
TTü.	:	Türkiye Türkçesi

KAYNAKÇA

- Ahmed Râsim (2006). *Falaka* (Feryal-Muhsin Korkmaz, Haz.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Ahmet Vefik Paşa (1876). *Lehce-i Osmâni*. Dersaadet.
- Ahmet Vefik Paşa (2000). *Lehce-i Osmâni* (Recep Toparlı, Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (1961). Anlam alışverişi olayları ve Türkçe. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 207-273.
- Ali Rıza (1932). *Cenupta Türkmen oymakları C. II*. İstanbul.
- Asatrian, G. (1999/2000). Armenian loanwords in Turkish by Robert Dankoff. *Iran & the Caucasus*, III/IV, 426-428.
- Baytop, T. (2007). *Türkçe bitki adları sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bianchi, T. X. ve Kieffer, J. D. (1850). *Dictionnaire Turc-Français I-II*. Paris.
- Butayev, Ş. ve Irisqulov, A. (2008). *İngilizcha-O'zbekcha, O'zbekcha-İngilizcha Lug'at*. Toşkent: O'zbekiston Respublikası Fanlar Akademiyasi Fan Naşriyoti.
- Caferoğlu, A. (1931). *Kitâb al-İdrâk li-lisân al-Atrâk*. İstanbul.
- Clauson, G. (2017). Türkçede gölge kelimeler (Seçil Herik, Çev.). *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*. VIII, 274-283.
- Çetin, E. (2012). Cicianne sözü üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S: 1/4, s. 63-69.
- Dankoff, R. (1995). *Armenian Loanwords in Turkish*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Derleme Sözlüğü I- XII* (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Devellioğlu, F. (1980). *Türk argosu, inceleme ve sözlük*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Devellioğlu, F. (2010). *Ansiklopedik Osmanlıca-Türkçe lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doerfer, G. (1963-1975). *Türkische und Mongolische elemente im Neupersischen I-IV*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

- Doerfer, G. ve Tezcan, S. (1980). *Wörterbuch des Chaladsch (Dialekt von Charrab)*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Doğan, D. M. (2008). *Doğan büyük Türkçe sözlük*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. İstanbul.
- Ergin, Doç. Dr. M. (1964). *Dede Korkut kitabı metin-sözlük*. Ankara.
- Farqîni, Z. (2005). *Ferhenga Kurdî-Tirkî*. Stenbol: Weşanên Enstîtüya Kurdî ya Stenbolê.
- Garzoni, M. (1787). *Grammatica e vocabolario della lingua Kurda*. Roma.
- Golden, P. B. (2000). *The King's dictionary The Rasûlid hexaglot: fourteenth century vocabularies in Arabic, Persian, Turkic, Greek, Armenian and Mongol*. Leiden & Boston, Köln: Brill.
- Haenisch, E. (1939). *Wörterbuch zu Manghol un niuca Tobca'an*. Leipzig: Otto Harrassowitz.
- Hamit Zübeyr-İshak Refet (1932). *Anadilden derlemeler*. Ankara.
- Houtsma, N. TH. (1894). *Ein Türkisch-Arabisches glossar nach der leidener handschrift*. Leiden: E. J. Brill.
- İbrahim Alâettin (1930). *Yeni Türk lûgati*. İstanbul.
- Kafalı, M. (1992). Batu Han. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. V, 208-210). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kélékian, D. (1911). *Dictionnaire Français-Turc*. Constantinople.
- Kurdo, Q. (1960). *Ferhenga Kurdî-Rûsî*. Moskva: Akademiya Zanistiyê ya Sovêtistanê, İnstitûta Rohîlatnasîyê.
- Lessing, F. D. (2003). *Moğolca-Türkçe sözlük C. I-II* (Günay Karaağaç, Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Li, Y. S. (1999). *Türk dillerinde akrabalık adları*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Meninski, F. M. (2000). *Thesaurus linguarum orientalium Turcicae-Arabicea-Persicea C.I-III*. İstanbul: Simurg Yayınları.
- Orucov, Ə. vd. (2006). *Azərbaycan Dilinin İzahlı Lüğəti C. I-IV*. Bakı: Şərq-Qərb.

- Mela Mahmûdê Beyazîd (1963). *Adat û rusûmatnameyê Ekradiye*. Moskva.
- Önen, Y. (1955). Alman dilindeki muhteva iktibasları üzerine araştırmalar. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, XIII (4), 13-44.
- Önen, Y. ve Şanbey, C. Z. (1993). *Almanca-Türkçe sözlük C. I-II*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pavet de Courteille (1870). *Dictionnaire Turk-Oriental*. Paris.
- Poppe, N. (1928). Das Mongolische sprachmaterial einer leidener handschrift, Dritter Abschnitt. *Izvestiya Akademii Nauk SSSR*, 55-80.
- Poppe, N. N. (1938). *Mongol'skiy slovar' Mukaddimat al-adab I-II*. Moskva-Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.
- Redhouse, J. W. (2015). *A Turkish and English lexicon*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Rubinçik, Y. A. (1985). *Farhang-i Fârsî ba-Rûsî C. I-II*. Moskva.
- Saraç, T. (1985). *Büyük Fransızca-Türkçe sözlük*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Sertkaya, O. F. (2010). Bay, bayan, bayın ve sayın kelimeleri üzerine. *Türk Dili*, XCIX (705), 195-203.
- Steingass, F. A (1975). *Comprehensive Persian-English dictionary*. Beirut.
- Şemseddin Sami (2011). *Kamus-i Türkî*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Tarama Sözlüğü I-IX* (1995). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1960). 'Amca' ve 'teyze' kelimeleri hakkında. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 283-294.
- Tezcan, S. ve Boeschoten, H. (2001). *Dede Korkut oğuznameleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tinhgir, A. B. ve Sinapian, K. (1891-1892). *Fransızcadan Türkçeye istilâhat lûgati, dictionnaire Français-Turc des termes techniques des sciences, des lettres, et des arts. I-II*. Constantinople.
- Tietze, A. (2002). *Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lûgati C. I (A-E)*. İstanbul-Wien: Simurg Yayınları.

Toparlı, R. vd. (2007). *Kıpçak Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tuğlacı, P. (1979). *Okyanus ansiklopedik sözlük C. I-VII*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Türkçe sözlük (1945). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe sözlük (1969). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe sözlük I-II (1988). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe sözlük I-II (1998). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Viguiet, M. (1790). *Éléments de la langue Turque, ou tables analytiques de la langue Turque usuelle, avec leur développement*. Constantinople.

Wehr, H. (1985). *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart* 5. Auflage. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Zenker, Dr. J. Th. (1866-1876). *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch I-II*. Leipzig.

İnternet Kaynakları

www.duden.de (Erişim tarihi: 08.03.2020).

www.dwds.de (Erişim tarihi: 08.03.2020).

www.etymologiebank.nl (Erişim tarihi: 08.03.2020).

www.etymonline.com (Erişim tarihi: 08.03.2020).

<https://lehcei.cagdassozluk.com/> (Erişim tarihi: 08.03.2020).

www.nisanyansozluk.com (Erişim tarihi: 08.03.2020).

www.vajehyab.com (Erişim tarihi: 08.03.2020).

<https://www.vandale.nl/opzoeken> (Erişim tarihi: 08.03.2020).